

Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları:

Eğitimci Hasip Ahmet Aytuna'nın Hasan Âli Yücel Millî Eğitim Bakanlığı'na Atandığı Zaman (28.12.1938) Ona Sunduğu Bir "Temenni" Yazısı ve Tarihsel Sonuçları

Cavit BİNBAŞIOĞLU*

H Ahmet Aytuna, 1931 - 1960 arasında, kısa aralıklar dışında, Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmeni bulunan bir eğitimcimizdir. Çeviri ve yazma (teelif) şeklinde 40 kadar eğitim kitabı vardır. 1953 - 1955 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünde okurken kendisine öğrenci oldum. "Genel Öğretim Bilgisi" derslerimize o giriyordu. O, Türkçeden başka, Bulgarca, Fransızca, Latince, İtalyanca ve biraz da İngilizce biliyordu. Öğretimini Sofya Devlet Üniversitesinin Pedagoji Bölümünde yapmıştır.(1928) 1931 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Ortaöğrenimini 1915 yılında Bursa Sultanisinde (lisesinde) yapmış, gönüllü olarak I.Cihan Savaşına katılmış ve sol böğründen yara almıştır.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 1987 yılında yayımlanan "Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri" adlı kitap için Hasip Ahmet Aytuna ile ilgili yazının yazılmasını benden istediği zaman; hakkında gerekli bilgileri toplamak için, evine gitmiş ve sayın eşi Şaziye Hanım ve kızı Tansel Erol ile görüşmüştüm. Bu sırada, onun diploma gibi değerli evrakını sakladığı bir zarfın içinden, üzerinde kendi el yazısı ile "Maarif Vekâleti'ne getirilmesi üzerine Hasan Âli Yücel'e verilen bir temenni" başlıklı ve sonunda "Gazi Terbiye Enstitüsü Tedris Usulü ve Pedagoji öğretmeni Hasip Ahmet Aytuna" yazılı imzalı bir belge çıktı (İkinci nüshası) . Bu sırada, bu yazıyı bana verdiler. Yazının Bakan'a ulaştığını ya da yayımlandığını belirten başka bir belge olmayınca ben, bunu, yazımda söz konusu edememişim. Sonunda üzerinde düşündüm. El yazısı ile "... H. Âli Yücel'e verilen" dendiğine göre, bu yazı, elden verilmiş olabilir, diye düşündüm. Elden verilmemiş olsa bile, deneyimli bir eğitimcimizin o tarihte millî eğitim sistemimiz hakkındaki düşünceleri ve önerileri önem taşır, diye düşünüyorum. Bu

nedence, bana verilen bu emaneti, Türk Eğitim Tarihi araştırmacılarının yararlanmasına sunarken, kendi yorumumu da eklemeyi uygun buldum. (Bu yazının hazırlanmasından sonra belgenin aslı Ankara'da Eğitimciler Derneği'nin Dikmen'de açmış bulunduğu "eğitim müzesi"ne armağan edilmiştir.)

Hasip Ahmet Aytuna, aynı yıl (1939) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Tokat Milletvekili olarak da girmiş ve bu görevi 1943'e kadar sürmüştür. Bakanlığa getirilmesi dolayısıyla Hasan Âli Yücel'e büyük bir saygı ve güven duygusu ile kaleme aldığı bu yazıyı (buna gözlem ve yaşantılara dayalı bir rapor da denebilir), "büyük bir hüsnüniyetle, memleket ve meslek sevgisiyle" yazdığını söylemektedir. 21 maddede açıkladığı düşünceleri, nicelik (kemiye) yerine, niteliğe (keyfiyete) önem ve ağırlık verilmesi noktasında toplanmaktadır. Kendisi, daha çok "öğretim yöntemleri" alanında bir yetke (otorite) olduğu için, eğitim sistemimizin özellikle bu alanı üzerinde durmuş ve önerilerini daha çok bu alanda toplamıştır.

Bu bakımdan, Hasip Ahmet Aytuna'nın önerileri, yalnız dünün sorunları ile ilgili değil, bugünün de sorunlarıdır. Bunlar, yarının da eğitim sorunları olacağına benzemektedir.

H. Âli Yücel'in yaptıklarıyla uyuşan bazı düşünceleri, onun, parlamentoda çalışırken de Bakan'a destek verdiğini gösteriyor.

Hasip Ahmet Aytuna'nun kendi deyimiyle "temenni" yazısını, hiçbir noktasına dokunmadan, olduğu gibi aşağıya alıyoruz:

Pek muhterem Maarif Vekilimiz,

Mekteplerimizden yetişen, mekteplerimizde çalışan ve mekteplerimizin idari işlerinde bulduktan sonra, memleketin maarif hayatını selahiyetli ellerine alan sizi; olgun bir muallim, yüksek kabiliyetli bir idareci sıfatıyla selamlarım. Yeni vazifeniz uğurlu ve başarılarla dolu olsun:

Bugün, hangi tahsil derecesinde çalışırsa

çalışsın, bütün muallimler dillerini ve dileklerini anlayacak mektepçi bir Maarif Vekili buldukları için, kendilerini bahtlı sayıyorlar.

Bir taraftan, bu mesut tezahürü gördüğüm; diğer taraftan, maarif hayat ve hareketlerimizde yenilikler yapılma zamanını şiddetle özlediğim içindir ki, yüksek şahsiyetinize ve selahiyetinize hitabediyorum. Müşahadelerimle pedagojik ve didaktik kültürüm, beni; memleketimin kültür işleri etrafında düşündüklerimi yazmaya sevketti. Bu işi, büyük bir hüsnüniyetle, memleket ve meslek sevgisiyle yaptığuma inanınız! Düşündüklerimi, birkaç noktaya bağlayarak arzedeceğim:

1. Memleket maarifini, tesadüfî ve keyfî tedbirlerden kurtarmak için, maarif sahasında yapılacak işleri ve yenilikleri, beş senelik bir plâna bağlamanız, çok hayırlı neticeler verecektir. Plânlı işe kıymet vermeniz, sarfedeceğiniz emek ve enerjiyi en iyi mükâfatlandırarak başlangıç olacaktır.

2. Birkaç senedenberi, maarif hayatımızda yalnız kemiyete önem verildi. Birçok mektepler açıldı. 40-50 mevcutlu sınıflar bile, kısa bir zamanda mazi oldu. Bugün, mevcudu seksene çıkan sınıflar, istidatlı ve istidatsız; kabiliyetli ve kabiliyetsiz; istekli ve isteksiz; ve her hususta gayrimütecanis talebelerle doldu. Bunların mühim bir kısmı okumak için değil; ileride, bir memuriyete geçebilmek hakkını veren bir şahadetname ele geçirmek için, mekteplere hücum ettiler. Çeşitli maddî düşüncelerle mektebe gelen talebelerin çalışmadıkları görülüyor. İstidatları kifayetsiz talebenin de sınıf geçirecek numara alabilmesi için, kol kuvvetine müracaat ettiği; zorla ve tehditle veya hatır yolu ile sınıf geçmeğe çalıştığı sık-sık işitiliyor. Bu şartlar içinde, talebe ve muallim münasebetleri ve umumiyetle muallimlik mesleği, çok nazik bir iş haline geldi. Bilinen ve sık sık tekerrür eden talebe suçlarına nihayet vermek için, kemiyet maarifi yerine, keyfiyet maarifini koymak; ayrıca, talebe ve muallim hukukuna taalluk eden talimatname hükümlerini yeniden işlemek; acaba, beklenen ve çok yerinde olan bir tedbir sayılmaz mı? Okuyanların çokluğu ile değil; iş hayatına okuyarak hazırlananların; kültürleriyle temiz ahlaklarıyla, metin karakterleriyle, olgun insanlık vasıflarıyla ve yüksek iş kudretleriyle öğünsek, daha iyi olmaz mı?

3. Okumanın, bilhassa lisede tahsilin, bir istidat işi olduğunu, velilerin de anlamaları ve

çocuklarını, kabiliyetleriyle mütenasip işlere veya mesleklere hazırlayan mekteplere göndermeleri lüzumuna inanmaları için, onlara; bugünkü liselerimizin verimlerinden daha acıklı misaller mi göstermek lazım?

4. Liselerimizi, hatta orta mekteplerimizi; okumağa elverişli zekâsı müsait olanlara bıraksak, bunların mühim bir kısmının karakterlerini ve gayelerini değiştirsek; sayısı çok umumî tahsil müesseseleri yerine meslek, san'at, ziraat ve hayat mektepleri açsak; milli bünye ve ihtiyaca daha uygun hareket edilmiş olmaz mı? Meslek ve hayat mekteplerinin açılması; kabiliyetlerin en doğru bir ölçüye göre tevziine ve inkişafına da yarayacak; aynı zamanda, genişleyen ve teknikleşen iş ve endüstri hayatımız için çok muhtaç olduğumuz küçük ve büyük müstahsillerin yetiştirilmesi emniyet altına alınmış olacaktır.

5. Hukuk, Siyasal Bilgiler Y. Okulu, Tıp gibi bazı yüksek tahsil müesseselerine fazla rağbet vardır. Bu ihtisas ve serbest hizmet müesseselerinin masraf bütçeleri; başka sahalardaki kültür hareketlerinde, bilhassa küçük ölçüdeki meslek ve hayat mektepleri açmakta kullanılamaz mı?

6. Dersleri, hukuk ve iktisat ilimleri çerçevesi içinde sıralanabilecek olan Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu; bütçesiyle, teşkilat ve karakteriyle Hukuk Fakültesine devredilemez mi?

7. Bugünkü muallim mekteplerinin de program ve teşkilâtını değiştirmeye ihtiyaç vardır. Bu okullardan çıkanlara, bugünkü programların kazandırmadığı birçok ameli ve mesleki hazırlıkları vermek lazımgelir. Buralardan mezun olanların köycülük bilgileri ve köy kalkınması işlerinde halka rehberlik yapmağa yarayacak hazırlık noksanları için, çok haklı tenkitleri yapılabilir. Bunları göz önünde tutarak, muallim mektepleri teşkilâtını başka bir iş programına bağlamak, çok yerinde olur. Hatta bunları, köy ve şehir muallim mektebi diye iki ayrı teşkilata bağlamak lazımgelir. Şehir muallim mekteplerini de liselere bağlamak suretiyle olgunlaştırmak, pek mümkündür. Liselerin bugünkü son sınıflarından sonra, bir muallim sınıfı açılabilir ve buraya, kabiliyet gözetilerek muallim namzetleri alınabilir ve bunlar; bütün bir sene, tatbikatlı meslek dersleri görür; nazari ve ameli pedagojik ve didaktik kültür alırlarsa; bu şartlar içinde yetiştirilecek namzetlerin, hem

kültürleri, hem de muallimlik karakterleri daha çok yükseltilmiş ve bunlar; daha verimli birer meslek adamı yetiştirilmiş olmaz mı?

8. Tedris sistemi içinde en ağır yük taşıyan ilkökul öğretmenlerinin maaşlarının ayarlanması ve umumî bütçeye alınması için, her halde sizin Vekâlet nakamını işgal etmenize ihtiyaç vardır. Bugün, alelâde orta tahsil yapmış bir gencin, çeşit devlet vazife ve memuriyetlerinde, ilkökul öğretmeninden daha dolgun maaşla tatmin edildiğini gören ilkökul öğretmenleri; sefaletlerinin acısını daha derinden duymakta; emeklerinin kıymetlendirilmediğine yürekte eseflenmektedirler. Öğretmede ve ona iş verende an'aneleşen bu küçümseme telakkisi; ilkökul öğretmenini mesleğine bağlayamıyor. Mecburî hizmet senelerini dolduran en verimli olacağı zamanda, meslekten ayrılıyor. Kalanlar ise, polis maaşına gıpta ederek zorla çalışıyor. Takdir ve tatmin edilmemek; ilkökul öğretmenini alelâde bir işçi vaziyetine düşüyor. Bundan; kendisi, memleket ve ilk temel terbiyeyi alan nesiller zarar görüyor. İlköğretimin bu en büyük derdine şifalı bir çare bulmak lazım.

9. İlk ve Ortaokullarla liselerimizin bazı sınıflarının ve bazı ilim ve fenlerinin müfredatı çok yüklüdür. Bunlarla didaktik materyalizmi yapmakta ve tedris; hafıza faaliyetinden ileri geçmemektedir. Bu programların yeniden ve çocuk ölçüsüne, hayatî ve amelî ihtiyaçlara göre ve hakiki münevver vatandaşlar teşkil edecek şekilde tekrar işlenmesine ihtiyaç vardır.

10. Ders kitapları da henüz talebenin müracaat ve iş kitabı haline gelmemiştir. Hattâ bunların vakâlet komisyonları tarafından hazırlananları bile böyledir. Bu hususta, kitap yazma rekabetini teşvik etmek, daha iyi netice verecektir.

11. Bütün tedris teşkilâtımız içinde çalışan muallimlerin pedagojik ve didaktik kültürleri ile tatbik ve takip ettikleri tedris usulleri arasında ahenk yoktur. Hemen her muallim, şahsi bir yol tutmakta; bunu, pedagojik ve didaktik kültür ölçüleriyle ayarlamağa lüzum görmeden, tedris ve terbiye işini tesadüflere bırakarak çalışmaktadır.

Usullerin ve tarzların tevhibi ve hatta, muallimlerin mesleki kültürlerinin tazelenmesi için, hiç olmazsa, birkaç yılda bir, muayyen merkezlerde kurslar, kongreler açmağa ihtiyaç vardır.

12. Muallimlerimizin meslekî hazırlıklarla-

rını hiç arsız tazelemek kendilerini en yeni, tecrübe edilmiş ve en verimli olan didaktik hareketlerden haberdar etmek ve yeni usullerle bunların tatbik edildiği yeni mektepleri tanıtmak için, Kültür Bakanlığı'nun (M.Eğitim Bakanlığı) olgun bir pedagojik ve didaktik mecmua neşretmesi; zaruret halini almıştır. Ortamekteplerimizle liselerimizin ve muallim mekteplerimizin, meslek ve kültür yeniliklerini yayacak böyle bir rehber mecmuaya şiddetle ihtiyaçları vardır.

13. Muallimlerimizin tedris ve terbiye faaliyetlerini hiç arsız tazelemek; kendilerini; en yeni, tecrübe edilmiş ve en verimli olan didaktik hareketlerden haberdar etmek ve yeni usullerle bunların tatbik edildiği yeni mektepleri tanımak için, maarif vekâletinin olgun bir pedagojik ve didaktik mecmua neşretmesi, zaruret halini almıştır. Orta mekteplerimizle liselerimizin ve muallim mekteplerimizin tedris yeniliklerini idare edecek böyle bir rehber mecmuaya şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir.

14. Muallim mektep ve enstitülerine alınacak talebenin seçiminde, yalnız umumî kültüre değil; meslek icabı bazı istidat ve kabiliyetlere de kıymet vermek ve bu müesseselerin tedrisat programlarını, doğrudan doğruya amelî hayatın isteklerine uyacak şekilde işlemek ve bunu; işin içinde çalışanların fikirlerine, tecrübelerine ve müşahadelerine kıymet vererek yapmak, hayırlı neticeler istihsaline yardım edecektir.

15. Ortayı bitirip liselere girecek talebeyi de tekrar bir istidat ve kabiliyet imtihanına tâbi tutmak; kültür hayatımızda ve bilhassa liselerimizin ve üniversitelerimizin muvaffakiyetli çalışmaları ve olgun yetiştirmeleri üzerinde büyük bir rol oynayacaktır.

Tedris işini ve program muhteviyatını ağır bir yük telâkki eden birçok defa taşıyamayan bugünkü liselerimizin ve onlardan üniversiteye geçenlerin sayıca çok oluşları; liseye alınacak talebenin ciddi bir olgunluk, kabiliyet ve zekâ imtihanı geçirmelerine olan lüzumu kuvvet ve belagatla anlatmaktadır. Bu tedbir, kültür hayatımızda kemiyet yerine keyfiyeti ikame edecek vasıtalar arasında mühim bir yer tutacaktır.

16. Lise tahsilinin muayyen bir senelik tahsil ücretine bağlanmasına da ihtiyaç vardır. Bu ücretler, bu müesseselerin birçok alet ve ders vasıtası noksanlarını karşılamaya yardım edecektir. Halk için tahsilde halkın da doğru-

dan- doğruya yardımına ihtiyaç vardır; ve bunun idraki zamanı bizde de artık gelmiş olmak lazımdır.

17. İlk tahsil mecburiyetinin takibi ve tamimi faaliyetlerinde tedris meccaniliğine, yani kitap, defter, kalem gibi zaruri ders vasıtalarının hiç olmazsa, fakir ve ortahalli vatandaş çocuklarına parasız verilmesine; pek muhtaç ve bakımsız çocuklara da sıcak öğle yemeği ve elbise teminine de kültür hareketleri içinde yer verilmesi, çok hayırlı bir teşebbüs olacaktır.

18. Maarif Vekâletinin birçok ciddi ve hayırlı teşebbüslerini tahakkuk ettirecek; en çok iş yapması ve en çok yardım görmesi icabeden o yüksek makama en esaslı ve doğru yardımı yapacak; aynı zamanda muallimlerin meslek hayatlarında ilerlemeleri ve tutunmaları için muhtaç oldukları anlaşma, ahenkleşme ve tesanütleşme vasıtası olacak bir "Muallimler Birliği"ne karşı duyulan ihtiyaç, sizin zamanınızda da karşılanmış olmayacak mı? İçinden çıktığınız, duygularını, düşüncelerini, vatan ve millet sevgilerini ve icabında nefislerini istihkara kadar giden yüksek feragatlarını iyice tanıdığınız muallimlerin, böyle bir teşekkül içinde toplanmalarını haklı göstermeyen sebepler bulunacağına muallim-meslektaşları inandırmak kolay olmayacaktır. Buna inanınız! Berberlere, boyacılar varıncaya kadar çeşit esnafın meslek teşekkülleri etrafında toplandıklarını ve bu toplanmalardan hayırlı meslek ilerlemeleri husule geldiğini görür ve bilirken; nesiller terbiye eden, insan teşkiline çalışan, vatan ve millet yaratan muallimliğın böyle bir meslek birliğinden mahrum yaşamalarını haklı gösterecek sebepler bulunduğu, hangi münevver inanabilir?

19- Propagandası büyük bir inanla yapılan bir "eğitmenler meselesi" de var. Umumî görüşe ve kanaate, nihayet, pedagojik ve didaktik prensiplere aykırı olan; cahilin cahili okutması; yetişmemişin, yetişmeğe muhtaç olanı yetiştirmesi; terbiye ve tedrise ihtiyacı olanın, meslek kültürü ve tekniğiyle istihza teşkil eden bu meseleyi de ele almak ve ıslahı çarelerini araştırmak lâzımdır. Eğitmenlerin yüzlere varan ve binleri doldurmağa namzet olan sayısı karşısında bu lüzum, büyük bir kıymet iktisap eylemektedir. Münevverler ve muallimler arasındaki kanaate göre, köy kalkınması ile köylü çocuğun tedris ve terbiyesi arasında pek büyük farklar vardır. Vâkıâ, köye ve köy maarifine doğru, seri

hamlelerle gitmek lâzımdır. Lâkin, bu işi ellerine alanların daha olgun birer kafa, daha emin birer hazırlık ve esaslı kültürün kazandırdığı noktai-nazar ile iş başında ve daima ayakta durmalarına ehemmiyet vermek arzusu, bu teşebbüsün kıymetini azaltmaz; bihakis, mânasını yükseltir. Onun için, bu mevzuun işlenmesini istemek, vatandaş çocuklarını, yalnız ailelerinin değil; memleketin, milletin ve devletin malı telâkki eden her münevverin hakkı ve vazifesidir.

20- Nerede ve hangi müessesede olursa olsun, tedris ve terbiye işi ile uğraşanların umumi ve meslekî kültürlerini yükseltmeğe; onların hayatlarını ve yarınlarını temine matuf bütün bu ihtiyaç ve teşebbüsleri karşılamağa yarayacak maddi ve manevi vasıtaları esirgememek, memleket maarifi için artık bir prensip olmalıdır. Zira, bir memleket müdafaası ve bir devlet teşkilatı için maddi ve öldürücü silahlara ne kadar ihtiyaç varsa; bunları muvaffakiyetle kullanacak, memleket ve milletin bugünkü ve yarınki menfaatlerini müdafaa edecek olgun nesillere, bir o kadar ve belki daha fazla ihtiyaç vardır. Çünkü, kültür ve kültürlü insan; münevver vatandaş; her yokluğun ve hatta her imkânsızlığın içinden çıkabilir. Atatürk'ün ve arkadaşlarının yoku var yaptıkları ve bu varlıkla birçok maddi ve menfi varlıkları yok ettikleri gibi...

21- Siz, sayın maarif vekilimiz; muallimler arasında, müşküllerle baş-başa ve zorluklar içinde bulundunuz. Muallimi, talebeyi, ders kitabını, müfredat programını, usule uygun ve usulsuz tedrisin neticelerini yakından tanıdınız. Muallimlerin isteklerini, mekteplerin ihtiyaçlarını içinden gördünüz! Sizden , müsbet iş, verimli iş ve şimdiye kadar daha çok kemiyet maarifi yapılan vekâletinizde ve onun memleket içine yayılmış bütün müesseselerinde keyfiyet işi, sistemli, ölçülü, ihtiyaçlara en uygun, sıralı ve özlü işler istemeyelim de kimden isteyelim?

Size yüksek ve sürekli başarılar dilerken kültür seferberliğinizi sabırsızlıkla bekliyoruz.

Gazi Terbiye Enstitüsü
Tedris Usulü ve Pedagoji
Öğretmeni

Hasip A. Aytuna
(İmza)

Hasip Ahmet Aytuna'nın Önerilerinin Tarih İçinde Gerçekleşme Durumu:

Yazıda önerilen hususlardan bir kısmı Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in yaptık-

ları arasında gerçekleşmiş, bir kısmı gerçekleştirilmemiş, bir kısmı da hiç ele alınmamıştır. Genel çizgileri itibariyle bunları şöyle belirleyebiliriz:

1. Eğitimde yapılacak işler bir plana bağlanmalıdır: Bu dilek, ilk kez toplanan 1. Millî Eğitim Şûrası'nda alınan kararlarla ve bunu izleyen yıllarda ilköğretimde yapılan 15 yıllık planlarla gerçekleşmiştir. Hasan Âli Yücel, yukarıdaki yazıda söz konusu edilmeyen birçok hususta da işleri bir plana bağlandığını, ortaya koyduğu eserlerle göstermiştir. Özellikle yayın işleri.

2. Okullarda sınıf mevcutları ve yönetmelik hükümleri, daha eğitsel bir biçime sokulmalı ve okullar, çocukları "iş yaşamı"na hazırlamalıdır. Okullarda sınıf mevcutları aşağıya çekilemediği gibi, yıllar içinde bunların sayıları daha da fazla artmıştır. Okullarda ikili ve daha sonraları üçlü eğitim yapılı hale gelmiştir. Teknik öğretim ve köy enstitüleri ışığında, okullar, çocukları iş yaşamına hazırlayıcı bir nitelik kazanamamıştır. Aynı sorun, 1950'lerde de gündene gelmiş ve "çok amaçlı okullar" açılmıştır. Bunlar da kısa bir süre sonra kapanmıştır.

1980'den sonraki girişimler ise, henüz bir genellik kazanamamıştır. Okullarımızda bu sorun, bugün de devam etmektedir.

3. Liselerde öğrenciler, istidatlarına uygun iş ve mesleklere yöneltilmemektedir. Bu da yukarıdaki sorunla ilgilidir. Bu nedenle, liselerde verimsizlik artmaktadır. Yazar, bununla ilgili olarak "Verimsizliği belirlemek için, daha fazla acıklı örnekler sergilenmesine gerek var mı?" diye sormaktan kendini alamıyor. Böylece, aynı tipte insanlar yetiştirmenin sakıncalarına değiniyor.

4. Ortaokul ve lise düzeylerinde genel kültür veren kurumlar yerine; meslek, sanat, tarım ve "hayat okulları" açılmalıdır. Bu dilek de yukarıdaki dileklerle ilişkilidir. Hasan Âli Yücel döneminde, 5-10 okuldan ibaret olan, mesleki ve teknik öğretim okullarının sayıları artmıştır. Örneğin, kız meslek liselerinde 1935-1936'da 36 olan genel lise sayısı, 1945-46'da 53'e çıkmıştır. Teknik öğretimde de ilerlemeler olmuştur. Tarım ve "hayat okulları" da hiç açılmamıştır. (Rakamlar, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı "Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923 - 1988)" adlı, 1988 tarihli eserden alın-

mıştır.) Bunlar için gerekli alt yapının henüz oluşmadığı düşünülebilir. 1944 yılında köy enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin çoğalmasıyla, bunların çalıştığı köy okullarının birer "hayat okulu" şekline dönüşmesi için, yeni bir köy okulu programı yapımına girişildiği görülmektedir. Bununla ilgili esaslar, 4.12.1944 tarih ve 305 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır.

Fakat, bu girişim de, geliştirilemeden sona ermiştir. Bunda, Hasan Âli Yücel'den sonra, Bakanlık üst kademelerinde yapılan değişiklikler etken olmuştur.

6. Çok rağbette olan Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu'nun mezunlarının yapacağı işleri üstlenecek "ara insan gücü" yetiştirilmedi. Bu düşünce, sanıyorum, o zaman ilk kez dile getirilmiştir. Sonradan, bu hizmeti görececek bazı okullar açılmıştır. Siyasal Bilgiler Y. Okulunun Hukuk Fakültesi'ne devredilmesi hakkındaki düşüncesine belirli bir gerekçe göstermemiştir.

7. Kent okulları için ayrı, köy okulları için ayrı öğretmen yetiştirme örgütü kurulmalıdır. Bu öneri, köy enstitülerinin kurulmasından sonra kısmen gerçekleştirilmiştir. Ona göre, liselerde son sınıflardan sonra, bir yıl süreli "kuramsal ve pratik meslek dersleri veren" bir "öğretim sınıfı" açılabilir. Bu düşünce, zaman zaman gündeme gelmiş; fakat vazgeçilmiştir. O da, bu düşüncesinde pek de ısrarlı görünmemektedir.

8. İlkokul öğretmenlerine, o günden daha fazla maaş ödenmelidir. Hasan Âli Yücel zamanında olmasa da, 1948'de Reşat Şemsettin Sırer zamanında 5156 sayılı yasa ile ilkökul öğretmenlerinin, aynı yıl, Tahsin Banguoğlu zamanında da 5242 sayılı yasa ile maaşları birer derece yükseltilmiştir. Daha sonraki yıllarda da baremin en üst derecesine kadar yükseltilme hakkı tanınmıştır. Böylece, bu düşünce, zaman içinde gerçekleşmiştir.

9. İlk ve ortaokul programları çok yüküldür. İlkokul programını değiştirme çalışmalarına 1945 yılında başlanabilmiş ve ancak 1948 yılında sonuçlanmıştır. Ortaokul programında ise fazla bir değişiklik yapılamamış; bu ancak 1949 yılında mümkün olabilmiştir. Programlar için eleştirisinde ileri sürdüğü ölçütler, bugün de önemini korumaktadır. Bunlar şunlardır: 1- "Çocuk ölçüsü"ne uygun programlar, 2- Hayatî önemi olan ve pratik gereksinim-

lere uygun programlar, 3- Gerçek bir aydın yetiştirmeye uygun programlar. O, doğal olarak bunların ayrıntıları üzerinde durmamıştır.

10. Ders kitapları, henüz öğrencinin "başvurma ve iş kitabı" olma niteliği kazanmamıştır. Bu hususta, yarışmalı olarak kitap yazdırılmalıdır. Bu öneri, okullara egemen olan okuma, yazma ve ezberleme; sonra da bunlardan soru sorulma ve cevap verme öğretimine zıt bir öğretimdir. Bu, öğretimde, "yaratıcı" nitelikte bir ürün ortaya konması gerektiğini amaçlayan bir öğretim biçimidir. Böyle bir öğretime, 1940-50 arasında köy enstitüleri ve teknik öğretim dışında geçilemediği gibi, daha sonra da geçilememiştir. Bugün bu dilek, geçerliğini aynen korumaktadır.

Eğitim sistemimizin en az anlaşılın tarafı budur. Bu, öğretim sistem ve yöntemlerinde bir değişikliği ifade eder. Eğitim ve öğretim "iş içinde ya da iş aracılığıyla" yapılamadığı sürece bunun gerçekleşmesine olanak yoktur. Bu düşünce, daha sonraki yıllarda program ve yönetmeliklerimize girmiş; fakat, öğretmen ve yöneticiler tarafından bilinçli olarak algılanmadığı ve okul düzeni buna göre kurulmadığı için, istenildiği ölçüde gerçekleşmemiştir.

Hasip Ahmet Aytuna, ülkemizde "öğretim yöntemleri" alanının bir yetkesi (otoritesi) idi. Onun daha 1933'de Sofya Üniversitesi profesörlerinden M. Geraskoftan Türkçeye çevirdiği, İstanbul'da Remzi Kitabevi tarafından yayımlanan "Talim ve Tedriste Faaliyet Prensipleri" adlı bir kitabı vardır. Bu kitapta, eğitimde etkinlik ilkesinin tarihinden yola çıkarak, bugünün eğitim ve öğretim sistemlerine kadar gelmiştir. O, bu kitabında, öğrenim etkinliğinin "icat ve keşif" şeklini alması için, uygun bir öğretim ortamı yaratılması gerektiği kanısındadır. Ancak, bu yapıldıktan sonra, "yeni okul" uygulamalarına geçilebilir. O, bu kitapta bunun için bazı örnekler de sunmuştur. Örneğin, matematik derslerinde bunun için öğrenciler de "matematik problemleri" teşkil etmeyi öğrenmelidir. Bu problem "özgün" ya da "bağımsız" olduğu oranda değerlidir. Bununla birlikte, benzetme ya da karşılaştırma yolu ile düzenlenen problemler de önemlidir. Çocuk, bunlara da alıştırmalıdır. Özgün ya da bağımsız olarak düzenlenen problemler, daha önce düzenlenen ve çözülen problemlerle hiçbir ilişkisi ve benzerliği olmayarak düzenlenen ve çözülen problemlerdir. "Problemler, öğrenci tarafından -kendi kendilerine ve

bağımsız olarak- düzenlenecek olursa, bu iş esnasında, öğrencinin bütün zihin kuvvetleri ve yetenekleri ve özellikle bireşimsel ve yaratıcı imgelemi etkinliğe geçecek ve karşılaştırma fikri, en üst derecede işleyecektir. Öğrenci, problem düzenleyebilmek için matematik kurallarını açık olarak hatırlamalı; uygun koşulları bulmalı, en elverişli miktarları seçebilmeli ve yerli yerine koymuş olmalıdır." (Talim ve Terbiyede Faaliyet Prensipleri, 1933, s. 156).

Hasan Âli Yücel zamanında öğretim yöntemi açısından Türkçe ve bunun içinde Dil Bilgisi derslerinde değişiklik yapılmış ve bununla ilgili iki genelge yayımlanmıştır. Bunlardan biri 1942 yılında 192, diğeri de 1944 yılında 267 sayılı Tebliğler Dergisi'nde çıkmıştır. Bu genelgelerde dil bilgisi kurallarını ezberletmek yerine, bunların kullanımının doğru olmasına önem verilmiştir. Türkçe grubu içine giren derslerde de kendi içinde bir "toplu öğretim" uygulamasına yer verilmesi istenmiştir. Bunlar, öğretim yöntemi açısından önemli yeniliklerdir.

11. Öğretim basamaklarında çalışan öğretmenlerin hizmet içinde yetiştirilmeleri gerekir. Her derecedeki öğretmenlerin farklı eğitim ve öğretim anlayışları vardır. Bunların birleştirilmesi için, o, hizmet içi eğitimi gerekli görüyor. O, bunun da, kurslar ve kongrelerle yapılabileceği kanısındadır. Bu dilek, ancak 1960'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için, Bakanlık içinde bir birim oluşturulmuştur.

12. Öğretmenlerin meslekî hazırlıklarını hiç arasız tazelemeleri için, yeni öğretim yöntemlerini tanıtan meslekî bir dergi çıkarılmalıdır. Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel zamanında bu dilek, en erken gerçekleşen bir dilek olmuştur. Öğretmenler arasında iletişimi de sağlayan İlköğretim gazetesi, Mesleki ve Teknik Öğretim ve Tebliğler Dergisi 1939 yılında çıkmaya başlamıştır. İlköğretim gazetesinin yayımı 30 yıl kadar sürmüştür. Tebliğler Dergisi, yayımını bugün de sürdürmektedir. Daha sonraları, Ortaöğretim için de ayrı bir dergi çıkarılmıştır. Bugün bu dergi çıkmamaktadır.

13. Öğretmen okullarına alınacak öğrencilerde genel kültür dışında "meslekî istidat ve yeteneklere" de bakmak gerekir. Hasan Âli Yücel zamanında bu dilek, kısmen uygulanmıştır. Ortaöğretim okullarına girmek isteyenlerin seçimi, okul öğretmenler kurulu

tarafından yapılmıştır. 1950'li yıllarda da hem öğretmen okullarına, hem de eğitim enstitülerine alınan öğrencilerde, genel sınavlar yanında, "görüşme" (mülâkat) yöntemi de uygulanmıştır. Öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlandığı 1982 yılından itibaren de, nedense, bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Yalnız, bazı bölümlerde, alanla ilgili bir sınav da yapılmaktadır.

14. Ortaokullardan liselere geçecek öğrenciler için de bir istidat ve yetenek sınavı gerekmektedir. Bu, liselerdeki başarısızlığı önlemeye yönelik bir öneridir. Böyle bir sınav uygulanırsa, bir kısım öğrenciler lise düzeyinde bir öğrenimden yoksun bırakılmış olur. Bunun için, böyle bir uygulama yerine; her öğrencinin kendi istidat ve yeteneğine göre, öğrenim görebileceği bir sisteme geçmek, hem daha bilimsel ve hem de daha âdil bir yöntem olarak görülmektedir.

15. Lise öğretiminin, belli bir miktar ücrete bağlanmasının zamanı gelmiştir. Bu öneriyi yaparken Hasip Ahmet Aytuna, bu suretle, daha iyi bir öğretim için gerekli olan okulun ders araçları ile okul gereksinimlerinin sağlanabileceğinden söz ediyor. 50-60 yıl önce beliren bu gereksinimin, bugün de gündemde olduğu söylenebilir. Bu, orta dereceli okulların paralı olması anlamında bir öneri değildir.

16. İlköğretim zorunluğunu gerçekleştirebilmek için öğrencilerin kitap, defter ve kalem gibi gereksinimleri devlet tarafından karşılanmalıdır. Zaman zaman gündeme gelen bu sorun, 1940'lı yıllarda gerçekleşemediği gibi, bugün de tamamiyle gerçekleşmemiştir. Ancak, birkaç yıldan beri ilkokulun ders kitaplarının bir kısmı Devlet tarafından karşılanmaktadır. Hasip A. Aytuna'nın dediği gibi, defter ve kalem gereksinimi, hiç olmazsa, çok yoksul ve bakımsız çocuklar için sağlanabilir.

17. Ülkede bir "Öğretmenler Birliği" kurulmalıdır. Vaktiyle var olan öğretmenler birliği, çeşitli nedenlerle, bir ilgilinin belirttiği üzere, bu sırada öğretmenlerin Halkevlerine katılmaya zorlanmasıyla, 1935 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmıştır. (Akyüz, Yahya. Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Rolü. Ankara: Doğan Basımevi, 1978, s. 250-251) o yıllarda bunun eksikliğini gören Hasip A. Aytuna, böyle bir dilekte bulunmuşsa da, Hasan Âli Yücel zamanında bu gerçekleş-

memiştir. Bunun nedeni, H. Âli Yücel'in 1957'de yazdığı bir yazıdan anlaşılmaktadır. "Hemen her devirde meslek toplulukları günün hükümetlerini korkutmuş, bu nedenle, bu topluluğun varlığını hissettirecek hale gelince, hükümetler, onları dağıtıcı tedbirler almışlardır." (Yücel H. Âli. "Maarifimizde Sistem Olabilir mi?", Öğretmen, Temmuz 1957, Sayı: 117, s. 5)

Böyle bir dilek, ancak 1950'li yıllardan itibaren, çeşitli öğretmen dernek, federasyon ve sendikası kurulmuşsa da, bunlarla işveren olan Bakanlık arasında Hasip A. Aytuna'nın belirttiği gibi bir uyum pek sağlanamamıştır. Ama, her kuruluş, ortaya koyduğu çalışmaları yayımlayarak, düşüncelerini, bir belge olarak tarihe bırakmıştır. Dr. N. Altunya'nın "Eğitim -İş Deneyimi" gibi.

18. "Eğitmenler meselesi", eğitim ve öğretim ilkelerine aykırı ise de, girişim olarak değerlidir ve geliştirilmelidir. Hasip A. Aytuna, o sırada (1939) yeni olan bu girişimi, eğitim ve öğretim ilkelerine aykırı buluyor. Bunu, "cahilin, bir cahili okutması" şeklinde ifade ediyor. Ama, hiç yoktan da iyi olduğunu belirterek, geliştirilmesi dileğinde bulunuyor. Daha sonra kurulan köy enstitülerinin böyle bir dileğe yanıt verdiği düşünülebilir. 1940'tan 1946'ya kadar yurdun 20 yerinde 20 köy enstitüsü kurulmuş ve buralardan 16.000 öğretmen mezun olmuştur.

Hasip Ahmet Aytuna, Millî Eğitim Bakanı olduğu zaman Hasan Âli Yücel'e hitaben yazdığı "temenni" yazısını şöyle bitirmiştir:

"Nerede ve hangi kurumda olursa olsun, eğitim ve öğretim işi ile uğraşanların, genel ve meslekî kültürlerini yükseltmeye, onların hayatlarını ve yarınlarını sağlamaya yönelik bütün bu gereksinim ve girişimleri karşılamaya yarayacak maddi ve manevi vasıtaları esirgemek, ülke millî eğitimi için bir ilke olmalıdır."

O, "yok'luk"tan "var'lık" yaratmak gerektiğini söylemiştir. Atatürk ve arkadaşlarının yaptıklarını, buna bir örnek olarak göstermiştir.

Hasip A. Aytuna, dileklerini sıraladıktan sonra, eğitim sistemimizin her yönünü bilen bir kimse olarak, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'den nicelik yerine nitelik; sistemli, ölçülü, gereksinimlere en uygun, sıralı ve özlü işler beklemiş ve bunları başaracağına olan güvenini de belirtmiştir.